

Світлана Д'ЯЧУК,

*старший викладач кафедри видавничої справи та редагування
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського» (Київ, Україна) dyachuksvitlana@gmail.com*

РОЛЬ УКРАЇНСЬКОЇ ТА ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ «ВИДАВНИЧА СПРАВА ТА РЕДАГУВАННЯ»

Стаття присвячена ролі дисциплін «Українська література» і «Зарубіжна література» у фаховій підготовці студентів спеціалізації «Видавнича справа та редагування». Під час вивчення цих дисциплін студенти не лише отримують відомості про літературний процес, а й набувають навичок літературно-критичного аналізу, одержують інформацію з психології творчості та читачької психології. У майбутній професійній діяльності ці знання допоможуть оптимально будувати стосунки «автор – редактор» та «редактор – читач».

Ключові слова: психологія творчості, творчий задум, персоналіфікація образів, творча уява, інтуїція, натхнення, сприймання тексту.

Svitlana DYACHUK,

*Senior Lecturer at the Department of Publishing and Editing
Ihor Sikorskyi Kyiv Polytechnic Institute (Kyiv, Ukraine) dyachuksvitlana@gmail.com*

THE ROLE OF UKRAINIAN AND FOREIGN LITERATURES IN PROFESSIONAL PREPARATION OF STUDENTS OF «PUBLISHING AND EDITORIAL BUSINESS» SPECIALIZATION

The article is devoted to the role of disciplines «Ukrainian Literature» and «Foreign Literature» in the professional training of students specializing in Publishing and Editing. While studying these disciplines, students not only receive information about the literary process, but also acquire the skills of literary-critical analysis, receive information from the psychology of creativity and reader's psychology. In future professional activities, this knowledge will help to optimally build the relationship between «author – editor» and «editor – reader».

Key words: psychology of creativity, creative idea, personification of images, creative imagination, intuition, inspiration, perception of the text.

Постановка проблеми. Інформація – основний продукт постіндустріального суспільства. За якість підготовки та подання інформації в сучасному медійному просторі, її зрозумілість і доступність у значній мірі відповідає редактор. Тому коло завдань, що стоять перед представниками цієї професії, сьогодні суттєво розширилося. Сучасний редактор – не лише фахівець, який займається власне редагуванням текстів; він визначає загальну культуру друкованих, електронних видань та інших ЗМІ, а отже, і культуру суспільства в цілому. Отже,

питання якісної професійної підготовки майбутніх редакторів набуває особливого значення.

Аналіз досліджень. Питання професійної підготовки сучасних редакторів досліджували такі вітчизняні науковці, як О. Тріщук, П. Киричок та Н. Фіголь, які приділили увагу акредитації в НТУУ «КПІ» підготовки магістрів за спеціальністю 8.03030301 «Видавнича справа та редагування» (Киричок, Тріщук, Фіголь, 2014).

Е. Огар проаналізувала медіаосвіченість майбутніх видавців в епоху цифрових технологій (Огар, 2017). Ю. Косинська наголосила на важливості компетенції редагування перекладу для майбутньої професійної діяльності редакторів (Косинська, 2014). Н. Миколаєнко дослідила проблему формування професійної культури майбутніх редакторів дитячих освітніх видань (Миколаєнко, 2015). Т. Борко вивчила стан підготовки сучасного редактора у вищих навчальних закладах України, сучасний зміст поняття «редакторська праця», основні проблеми українського редагування і шляхи їх подолання (Борко, 2014). Основні принципи підготовки студентів спеціальності «видавнича справа та редагування» були проаналізовані Т. Шевченко (Шевченко, 2014).

Усі дослідники наголошують на важливості вивчення фахових дисциплін, пов'язаних з редагуванням текстів та різними етапами редакційно-видавничого процесу. Проте серед досліджень фахової підготовки редакторів відсутні ґрунтовні розвідки про роль і місце в навчальному процесі української та зарубіжної літератур.

Мета статті полягає у визначенні ролі дисциплін «Українська література» та «Зарубіжна література» у професійній підготовці майбутніх фахівців з видавничої справи та редагування.

Виклад основного матеріалу. Традиційне викладання української та світової літератури у вищій школі, як правило, не передбачає детального ознайомлення студентів із специфікою творчої роботи письменника. Головна увага здебільшого приділяється вивченню основних етапів розвитку літератури, характеристик провідних течій, шкіл і напрямів, загальному огляду творчості окремих авторів та аналізу конкретних творів. Однак для студентів цілого ряду спеціальностей украї важливо отримати хоча б початкові знання із психології творчості. Так, майбутні журналісти, вчителі, літературознавці, критики й особливо редактори у професійній діяльності матимуть справу з текстами, а будь-який текст (художній, науковий, публіцистичний) є наслідком складної інтелектуальної та психологічної діяльності автора. І глибоке розуміння авторського задуму, усвідомлення мети твору неможливе без докладного знання основ психології творчості.

Психологія творчості – відносно самостійна міждисциплінарна галузь наукових досліджень, що виникла наприкінці XIX – на початку XX ст. на межі філософії, психології, мистецтвознавства і соціології. Серед зарубіжних і вітчизняних дослідників, що працювали й працюють у цій сфері, – О. Потебня, І. Франко, З. Фрейд, Л. Віготський, М. Рубакін, М. Арнаудов, Б. Грифцов, В. Карпенко, В. Роменець, Н. Зборовська та ін.

Психологія творчості вивчає такі питання, як виникнення творчого задуму, його виношування і втілення, «муки творчості», натхнення, а також особли-

вості сприймання твору читачами (Літературознавчий словник-довідник, 2006: 570). Оскільки психологія творчості є предметом дослідження насамперед таких наук, як психологія та філософія, то загальні теоретичні відомості з цього питання студенти мають отримувати передусім від викладачів відповідних дисциплін. Однак більш глибоке й детальне ознайомлення з особливостями творчого процесу, з'ясування різнобічних аспектів психології творчості можливе під час вивчення курсів з історії літератури – як української, так і зарубіжної.

Часто в процесі вивчення літератури викладачі не акцентують увагу на психологічних моментах, пов'язаних із процесом творчості. Під час ознайомлення з біографіями видатних письменників, із текстами класичних творів на конкретних прикладах потрібно досліджувати джерела творчості та природу творчих здібностей, виникнення творчого задуму, розглянути такі питання, як муки творчості, натхнення тощо. Студенти мають усвідомити, що творчий процес – складне поняття, якому важко дати однозначне й вичерпне визначення, і тим більше неможливо вивести універсальну «формулу», схему, якої повинен дотримуватися автор під час роботи над твором. Однак можна виокремити певні етапи творчого процесу, які тією чи іншою мірою присутні в роботі більшості письменників.

На заняттях з літератури студенти мають усвідомити, що творчий процес – складне поняття, якому важко дати однозначне й вичерпне визначення, і тим більше неможливо вивести універсальну «схему», якої повинен дотримуватися письменник під час роботи над твором. Однак можна виокремити певні етапи творчого процесу, які в тій чи іншій мірі присутні в роботі більшості письменників.

Своєрідним підґрунтям творчого процесу є споглядання і спостереження – це основний матеріал творчості. Є різні способи спостережень: як безпосередні, часто неусвідомлені, так і свідомі та цілеспрямовані (зокрема, вивчення матеріалів, документів). Важливим джерелом спостережень є подорожі, досвід письменника, отриманий від так званої другої професії, а також участь митця у всіх сферах життя.

Студенти мають усвідомити, що характер спостережень конкретного письменника залежить не лише від творчого задуму, але й від темпераменту, соціально-політичних поглядів митця. Кожний автор є представником певного соціального прошарку, має власний світогляд, індивідуальні психологічні особливості, тому не все в навколишній дійсності його однаково вражає і привертає увагу. Так, один митець може підмічати світлі, радісні сторони життя, тоді як іншого вражають трагічні моменти.

Важливим етапом творчого процесу є виникнення творчого задуму. Задум – це початкова загальна схема майбутнього твору, перша сходинка творчого процесу. Залежно від індивідуальності письменника задум проявляється по-різному: він може визрівати й виношуватися поступово, набуваючи все більш чітких і визначених форм. Задум твору може вирости з окремого образу, сцени або виникнути під впливом якоїсь ідеї. У художній творчості поряд із «муками слова» існують також «муки задуму», які пов'язані з пошуками теми – важливої складової частини задуму.

Щоб письменник приступив до реалізації творчого задуму, йому потрібен певний поштовх, який би активізував творчу увагу. Студенти-редактори повинні

усвідомлювати відмінність між звичайною уявою та уявою творчою. Перша відтворює життєві явища з усіма випадковостями, вона притаманна всім людям, а друга проводить певний відбір і зберігає тільки типове, характерне. На відміну від звичайної, творча уява відтворює не лише те, що було в реальному житті, але й те, що можливе в новому поєднанні. Творча уява дає письменнику можливість вийти за межі власного життєвого досвіду.

Дія творчої уяви тісно пов'язана з асоціативністю мислення. Творча уява ґрунтується на пам'яті, яка не є чимось хаотичним: у ній діє закон асоціацій. Згідно з ним усі хаотичні спогади людини розподіляються за подібністю чи близькістю в часі та просторі, узагальнюються і «сплітаються» в один безперервний ланцюг. Цей асоціативний ланцюг – провідна нитка творчої уяви, матеріал та засіб творення художніх образів.

Під час роботи на твором настає момент, коли в письменницькій уяві відбувається персоніфікація образів: автор починає чітко, з усіма подробицями «бачити» створений у його уяві образ. Таке «бачення» вигаданих образів необхідне письменнику для того, щоб вони вийшли максимально переконливими і життєвими.

Іноді митцю недостатньо лише увявити персонажа. Автор, створюючи образи, ставить героїв у різні життєві ситуації, розвиває їхні характери і в значній мірі починає перевтілюватися у своїх персонажів. Письменницьке перевтілення – це тимчасове «приспособлення» особи митця до життя, характеру створюваного ним героя, щоб глибше проникнути в його внутрішній світ. Таке перевтілення чимось схоже на акторське, воно допомагає письменнику знайти точні слова, відповідний емоційний ритм розповіді, щоб передати настрій, жести, думки персонажа, тобто зробити так, щоб герой переконливо і рельєфно постав перед читачем.

Під час перевтілення починають активно діяти так звані стихійні сили творчості, які називаються інтуїцією. Інтуїція – такий тип мислення, в результаті якого людина чітко усвідомлює тільки результат мислительного процесу, а окремі його ланки лишаються ніби поза свідомістю. Через це інтуїцію іноді трактують як своєрідне «одкровення», цілком несвідомий та алогічний процес. Розвинену інтуїцію вважають виявом вродженого таланту; вона може проявлятися в різних галузях науки і мистецтва. Письменницька інтуїція використовує не лише візуальні образи, але й символи, увесь досвід, накопичений за історію розвитку мистецтва. Талановиті літератори саме завдяки добре розвиненій інтуїції вирішують проблему творчого задуму, знаходять потрібні слова, вдалі сюжетні ходи.

Творчий процес тісно пов'язаний з поняттям натхнення. Існує багато визначень цього незвичайного стану та спроб пояснити його природу. Більшість письменників визначають натхнення як особливий душевний стан, у якому з'являються сили і бажання писати, коли робота над твором просувається легко й невимушено. Є певна складність у входженні письменника у процес роботи, а отже, й у стан натхнення, це потребує іноді значних вольових зусиль. Однак, за свідченням відомих письменників, натхнення приходить лише до тих, хто наполегливо працює. Польський літератор Я. Парандовський зазначає: «Дисципліна завжди була для письменника благословінням.

Скільки сил зберігається, якщо в певні години сідаєш за робочий стіл!» (Парандовський, 1991: 130).

Редактори мають знати ці основні етапи творчого процесу. Більш детально їх можна дослідити на прикладі творчості вітчизняних та зарубіжних письменників у рамках курсів з історії української і світової літератур. Це розширить уявлення студентів про літературний процес взагалі та полегшить комунікацію редакторів з авторами в майбутній професійній діяльності.

Важливе завдання редактора – привести авторський текст у відповідність із читацькими очікуваннями та потребами. Це можливо зробити за умови глибокого усвідомлення редактором специфіки читацької аудиторії, якій адресовано конкретний твір або на яку розраховане видання в цілому. Редактор повинен мати уявлення про соціально-демографічний склад потенційної читацької аудиторії, а саме: стать, вік, національність, соціальний статус. Кожен із цих показників передбачає певні особливості сприймання та розуміння тексту.

З'ясування таких соціально-демографічних показників, як вік, національність, соціальний статус, потребує від редакції спеціального дослідження (наприклад, за допомогою анкетування, опитування тощо). Однак характеристика читачів за статтю часто визначається самим характером видання (існують не лише так звані «чоловічі» й «жіночі» художні твори, а й газети, журнали, сайти, адресовані представникам тієї чи іншої статі). Редактор має усвідомлювати, що особливості психічних та мислительних процесів представників обох статей суттєво впливають на сприймання текстів.

Саме викладач літератури може і повинен ознайомити студентів з особливостями чоловічої та жіночої читацької психології. Така інформація допоможе майбутнім редакторам передбачати можливий хід читацької думки, унеможливити розбіжності між авторським та читацьким змістом тексту.

Так, у жінок обидві півкулі головного мозку з'єднуються товстим «кабелем» з нервових волокон, тоді як у чоловіків він значно тонший. Крім того, у жінок існує резервна система архівації даних, якої немає в сильній статі. У процесі мислення та обробки інформації в чоловіків ліва і права півкулі працюють по черзі, тоді як у жінок – одночасно (Обозов, 2000).

За логічне мислення людини відповідає ліва півкуля головного мозку, а за інтуїтивне мислення – права півкуля. Якщо ставиться завдання, яке передбачає участь обох видів мислення – і логічного, й інтуїтивного, то жінки справляються з ним набагато краще. Крім того, вони більш емоційні та швидше запам'ятовують нову інформацію. Особливості функціонування жіночого мозку дозволяють ставити перед жінками більш широкій діапазон інтелектуальних завдань. Також жінки набагато краще, ніж чоловіки, здатні обробляти емоційно забарвлений матеріал. У чоловічому сприйнятті найважливіше місце належить зоровим враженням. У жінок найбільша кількість вражень пов'язана зі сприйняттям мови (Ericson, 2013).

Науковцями з США було встановлено, що існують якісні відмінності в сприйнятті чоловіками і жінками різноманітних предметів і об'єктів навколишнього світу (Ericson, 2013). Учені відзначають, що здатність до розпізнавання є в людини від народження. Передусім це стосується розпізнавання людських облич, оскільки саме ця здатність є запорукою соціальної адапта-

ції. Тому людські обличчя однаково добре розпізнаються як чоловіками, так і жінками. Однак, коли йдеться про інші об'єкти, тут простежуються виразні відмінності в чоловічому і жіночому сприйманні. Зокрема, у результаті експериментів дослідники виявили, що чоловіки найкраще запам'ятовують транспортні засоби, а жінки – представників тваринного світу. Науковці припускають, що це явище сформувалося в процесі еволюції, оскільки з самого початку чоловіки та жінки були зосереджені на різних сферах життя. Також доведено, що чоловіки значно швидше та ефективніше вирішують просторові завдання, а жінки більш точно і яскраво сприймають кольори. Чоловікам притаманна об'єктивність як орієнтація на реальні факти при оцінюванні світу. Для жінок характерна суб'єктивність, орієнтація на своє власне сприйняття навколишнього світу (Медина, 2014).

Викладач літератури під час вивчення конкретних художніх творів повинен звертати увагу на можливість різного їх сприймання та інтерпретації чоловічою та жіночою читацькою аудиторією. Майбутній редактор, обізнаний з науковою інформацією про суттєві відмінності між чоловічою та жіночою читацькою психологією, зможе добирати матеріали з урахуванням цих особливостей, орієнтуючись на склад читацької аудиторії конкретного видання.

Висновки. Українська та зарубіжна літератури посідають важливе місце у фаховій підготовці студентів спеціалізації «Видавнича справа та редагування». Вивчення цих дисциплін не лише підвищить загальний культурний рівень студентів-редакторів, а й надасть їм інформацію з психології творчості та читацької психології. У майбутній професійній діяльності ці знання допоможуть оптимально будувати стосунки «автор – редактор» та «редактор – читач».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Борко, 2014 – Борко Т. М. Проблеми підготовки редакторів в українських виданнях // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. 2014. Вип. 3. С. 53–56.
2. Киричок, Трішук, Фіголь, 2014 – Киричок П., Трішук О., Фіголь Н. Акредитация в НТУУ «КПІ» підготовки магістрів за спеціальністю 8.03030301 «Видавнича справа та редагування» // Технологія і техніка друкарства. 2014. Вип. 1. С. 4–12.
3. Косинська, 2014 – Косинська Ю. Редагування перекладної літератури й вища освіта: точки дотику // Київ: Обрії друкарства. 2014. № 1(3). С. 130–137.
4. Літературознавчий словник-довідник, 2006 – Літературознавчий словник-довідник / За ред. Р. Гром'яка, Ю. Коваліва, В. Теремка. Київ: 2006. 753 с.
5. Медина, 2014 – Медина Дж. Правила мозгу. Що стоить знати о мозге вам и вашим детям. Москва: Манн, Иванов и Фербер, 2014. 304 с.
6. Миколаєнко, 2015 – Миколаєнко Н. Модель формування професійної культури майбутніх редакторів дитячих освітніх видань у процесі фахової підготовки: змістовий компонент // Матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції «Гуманітарний веселіт: люди, ідеї, події» Львівського державного університету безпеки життєдіяльності. Львів: 2015. С. 247–251.
7. Обозов, 2000 – Обозов. Н. Н. Женщина+мужчина=?! Санкт-Петербург: Облик, 2000. 112 с.
8. Огар, 2017 – Огар Е. Медіаосвіченість видавців в епоху цифрових технологій: актуальні проблеми професійного вишколу // Поліграфія і видавнича справа. 2017. Вип. 3 (71). С. 108–115.
9. Парандовський, 1991 – Парандовський Я. Алхімія слова. Київ: Дніпро, 1991. 373 с.
10. Шевченко, 2014 – Шевченко Т. Особливості підготовки студентів спеціальності «Видавнича справа та редагування» в Одеському національному університеті ім. І. І. Мечникова // Сучасні

видавництва вищих навчальних закладів: матеріали Першої Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Одеса, 23–26 вересня, 2014 р.). Одеса, 2014. С. 116–122.

11. Ericson, 2013 – Ericson J. Men and women 'wired differently': brain scans show differences in neural circuitry // Medical Daily, 2013. Dec 2. [Electron. resource]. Access link: <http://www.medicaldaily.com/men-and-women-wired-differently-brain-scans-show-differences-neural-circuitry-264188>.

REFERENCES

1. Borko, 2014 – Borko T. Problemy pidhotovky redaktoriv v ukraïnskykh vydanniakh [Problems of preparing editors in Ukrainian editions] // Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnogo universytetu imeni Ivana Franka. 2014. Issue 3. P. 53–56 [in Ukrainian]

2. Kyrychok, Trishchuk, Fihol, 2014 – Kyrychok O., Fihol N. Akredytatsiia v NTUU «KP» pidhotovky mahistriv za spetsialnistiu 8.03030301 «Vydavnycha sprava ta redahuvannia» [Accreditation at NTUU «KP» for the master degree in the speciality 8.03030301 «Publishing and editing»] // Tekhnolohiia i tekhnika drukarstva. 2014. Issue 1. P. 4–12 [in Ukrainian]

3. Kosynska, 2014 – Kosynska Yu. Redahuvannia perekladnoi literatury y vyshcha osvita: tochky dotyku [Editing translated literature and higher education: points of contact] // Kyiv: Obrii drukarstva. 2014. Issue 1(3). P. 130–137 [in Ukrainian].

4. Literaturoznavchyi slovnyk-dovidnyk, 2006 – Literaturoznavchyi slovnyk-dovidnyk / Red.: R.Hrom'iak, Yu.Kovaliv, V.Teremko. Kyiv, 2006. 753 p. [in Ukrainian]

5. Medyna, 2014 – Medyna Dzh. Pravyla mozgha. Chto stoyt znat o mozghe vam y vashym detiam / [Brain rules. What you should know about the brain to you and your children]. Moskva: Mann, Yvanov y Ferber, 2014. 304 p. [In Russian]

6. Mykolaïenko, 2015 – Mykolaïenko N. Model formuvannia profesiinoi kultury maibutnikh redaktoriv dytiachykh osvitynikh vydan u protsesi fakhovoi pidhotovky: zmistovyi komponent [Model of formation of professional culture of future editors of children's educational editions in the process of professional training: content component] // Materialy IV Vseukraïnskoi naukovo-praktychnoi Internet-konferentsii «Humanitarnyi vsesvit: liudy, idei, podii» Lvivskoho derzhavnogo universytetu bezpeky zhyttiediialnosti. Lviv, 2015. P. 247–251 [in Ukrainian]

7. Obozov, 2000 – Obozov N. N. Zhenshchyna+muzhchyna=?! [Woman + man = ?!]. Sankt-Peterburh: Oblyk, 2000. 112 p. [In Russian]

8. Ohar, 2017 – Ohar E. Mediaosvichenist vydavtsiv v epokhu tsyfrovyykh tekhnolohii: aktualni problemy profesiinoho vyshkolu [Media education of publishers in the era of digital technologies: topical issues of professional education] // Polihrafiia i vydavnycha sprava. 2017. Issue 3 (71). P. 108–115 [in Ukrainian]

9. Parandovskyyi, 1991 – Parandovskyyi Ya. Alkhimiia slova [Alchemy of the word]. Kyiv: Dnipro, 1991. 373 p. [In Ukrainian]

10. Shevchenko, 2014 – Shevchenko T. Osoblyvosti pidhotovky studentiv spetsialnosti «Vydavnycha sprava ta redahuvannia» v Odeskomu natsionalnomu universyteti imeni I. I. Mechnykova [Features of preparation of students of the speciality «Publishing and editing» at the Odessa National University named after. I. I. Mechnikov] // Suchasni vydavnytstva vyshchykh navchalnykh zakladiv: materivly Pershoi Vseukraïnskoi naukovo-praktychnoi konferentsii (Odesa, 23–26 veres. 2014 r.). Odessa, 2014. P. 116–122 [in Ukrainian]

11. Ericson, 2013 – Ericson J. Men and women 'wired differently': brain scans show differences in neural circuitry // Medical Daily, 2013. Dec 2. [Electron. resource]. Access link: <http://www.medicaldaily.com/men-and-women-wired-differently-brain-scans-show-differences-neural-circuitry-264188> [in English]

Статтю подано до редакції 26.03.2018 р.